

A JÁTÉKOS

Mészöly Dezső (1918–2011)

Az olvasó sokáig jobbára csak műfordításaiból következtethetett Mészöly Dezsőre, a *költőre*: magyarításainak lírai szerepjátékaiból nem csupán az „elnyomott színészre”, de a rejtőzködő poétára is. Fordítói sérelmei tették esszéistává, előbb csak magánkörben művelt mulatsággá pedig idővel országos népszerűséghez segítette az aggon is eleven szellemű irodalmárt.

*

A tősgyökeres, jó magyar familia leszármazottja a vallás helyett inkább a színészi pálya felé tájékozódik, s bár korszakos színművész éppenséggel nem válik belőle, ámde a magyar színház egyik leghasznosabb alakja igen. A XIX. században ez a feladott körülírás Szigligeti Edére illik, míg a múlt században nyilvánvalóan Mészöly Dezsőre talál, aki széles körű ismertségét részben épp a remekbe sikerült LILJOMFI-filmnek köszönhette. A filmvígjáték érdemes forgatókönyvírója addigra már túl volt a református teológián, bölcsészdoktori disszertációján és sosem restellt színészi próbálkozásain is. A Nemzeti Színház dramaturgiája körül ragadt meg az ifjú Mészöly, aki világháború és hiperinfláció utáni első jobb ruhadarabjait már a műfordításnak, a Bajor Gizi tetszését olyannyira elnyerő, természetes szavú ANTONIUS ÉS CLEOPATRA-nak köszönhette. Ezzel a darabbal indult az utóbb a Madách Színház, majd a Televíziót erősítő Mészöly Dezső színházi szolgálatainak és Shakespeare-fordításainak sora, amely jól használható, színpadra termett szövegekkel gazdagította a kor színházát, s amely rögvest kiváló formakészségű és hozzá merész magyarítónak mutatta a hivatalos irodalom berkeiben még alig számon tartott literátort. Merésznek, hiszen Babits Mihály után nyúlt A VIHAR-hoz s Kosztolányi Dezső nyomában a ROMEO ÉS JÚLIÁ-hoz, s ez éppúgy bírálhatónak mutatta Mészöly tevékenységét, mint csatái a Shakespeare-filológia avatottjaival. Akárhogy is, Shakespeare-fordításai a legkevésbé sem vallottak szégyent a színpadon, s ma már alkalmasint az újrafordítás gyakorlatára is jóval megengedőbben tekint az irodalmi-tudományos közvélemény.

Shakespeare mellett az Erzsébet- és a Jakab-kor mellékbolygói, Fletcher és Webster, de G. B. Shaw több színműve is Mészöly alkalmas nyelvén szólalt meg magyarul, s fordításainak-átdolgozásainak lajstromát még hosszan sorolhatnánk: Carlo Goldonitól Odön von Horváthig és Szophoklészről Osztrovszkijig. Főleg és mindenekelőtt azonban a francia tételeket felemlítve, elvégre Mészöly – Shakespeare-en innen és túl – a francia kultúra szerelmese volt, s mint lovagias széptevő, ajándékok garmadájával bizonyította tüzes rokonszenvét.

Már Kolozsváron benyújtott doktori disszertációja is e kultúrkört vizsgálta, frissen reagálva egyszermind a Faludy György által keltett hazai Villon-divatra. Ez volt az 1942-ben megjelentetett irodalomtörténeti tanulmány, a VILLON MAGYARORSZÁGON, amelyet azután Villon teljes fennmaradt életművének fordítása követett: élményszerűen friss nyelvhasználattal, az esztétikai érdemeiken túl a kifejezés szabadságát is nagyban előmozdítva. Valamint a fordítási folyamat naplójellegű dokumentálásával, akárcsak Shakespeare és Molière műveinek esetében: tiszteletre méltó filológiai igényességet mutatva, elmélyülten, s az ismeretterjesztő szándék mellett, nyilvánvalóan jórészt a maga mentségére – „*a sziszegő kígyók*” ellen.

Ötvenhét éves volt, amikor 1975-ben első verseskötete, az alig másfél száz oldalas ÖNARCKÉP RETUS NÉLKÜL megjelent. Addig is akadt ugyan irodalmár, mint kiválólag Németh László, aki már a műfordítóban is megsejtette a poétát, ám a versválogatás jószerint így is felfedezésszámba ment, s Mészöly bevezető önvallomása korántsem tűnt túlzásnak: „*Anyanyelvem a vers.*” A szerepjáték persze a költő Mészöly számára is váltig vonzó foglalatosság maradt, s így versei kedvükre barangoltak a magyar történelem és a magyar líra korszakain, megidézve mondjuk a tekintélyes felmenőkben oly gazdag, nyelvészprofesszort, református lelkészt, festőművészt és huszár ezredest egyként büszkén előszámláló familia végvári kapitány őseit, a XVI. századi szatmári Mészél Andrást (VERSEK EGY VÁRKAPITÁNY HAGYATÉKÁBÓL).

A stílusérzékre alapozott játékosság s az imitációra való erős hajlandóság a kora ifjúság éveitől Mészöly irányának jellemzője volt, amint arról kamaszkori, bájosan szemtelen Szász Károly-paródiája is tanúskodhat:

*„Játszogat sz kicsiny fiú a' puha fövény'n
háborúba nem kísér még borús könyem,
majd midőn már kis kebeld száz borúra kész
főbe nyomva siskodat háborúba mész.”*

Ez a játékosság, valamint a magyar irodalomban való böngésző tájékozottsága tette azután már jóval túl a 70. életévén személyében is országosan ismertté és közkedvelté Mészöly Dezsőt. A LYUKASÓRA műsorvezetői és spiritus rectori szerepében az idős költő nem csupán látható élvezettel lubickolt, de ismét csak nehezen túlbecsülhető szolgálatokat tett a magyar irodalomnak és a teljes hazai kultúrának. A máig elnyúlhatatlan tévéműsor Mészölynek és állandó játszótársainak köszönhetette versolvasásra kapható kedélyét, okosságát és – öregességében is oly nyilvánvaló bájját. Ez tette sokáig kimondottan versenyképes és divatos „szórakoztató” műsorrá a LYUKASÓRÁ-t, amelyben Mészöly szinte legutolsó heteiig közreműködött, ha már csak felvételtől be-bejátszva is. Az eleganciát s a szép előtt mindenkor fejet hajtó galantériát mindvégig imponáló módon megőrizve, s bizonyosan kiérdemelve, hogy a „világszínház” szerelmeseként beteljesüljön DE PROFUNDIS című versének végóhaja:

*„Tragédiák s komédiák
káprázatos teátruma!...
Szólít-e még az ügyelő
csengője újra engem is
a tündöklő porondra, hol
a végtelen repertoár
során örökké váltja egymást
szeszély, veszély, élet, halál?
Csilláraid kristály-világát
hadd lássam még fejem fölött,
mielőtt szédültén s kifűlva
a süllyesztőben eltűnök!”*

László Ferenc

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap,
a Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány (OSI) és a MOL
támogatásával jelenik meg

nka
Nemzeti Kulturális Alap

